

FIGYELŐ

A 460 éves debreceni nyomdászat jubileumi kiadványai. Melius Juhász Péter és Huszár Gál együttműködéséből indult útjára a debreceni városi nyomda 1561-ben. A következő századokban a református egyházi használatra szánt káték, ágendák, énekeskönyvek, prédikációgyűjtemények, kegyes munkák mellett a vásárokon kelendő bibliai és széphistóriák, kalendáriumok, valamint hivatalos kiadványok és nem utolsósorban a kollégiumi oktatás nélkülözhetetlen tankönyvei jelentek meg a tipográfiában. A nyomda élén olyan kiváló mesterek váltották egymást, mint Hoffhalter Rafael és Rudolf, Lipsiai Rheda Pál és Péter, a Tótfalusi-tanítvány Töltési István, Margitai János és István, ugyanakkor fogalomná vált a szegényes készlettel dolgozó Karancsi György neve is. 2021-ben a működése 460. évfordulóját ünneplő jogutód, az Alföldi Nyomda a világszintű papírhiány ellenére tekintélyes válogatással emlékezett meg a jubileumról.

460 éves a debreceni nyomdászat, Debrecen, Alföldi Nyomda Zrt., Debreceni Református Kollégium Múzeuma, 2021.

- [1] *Magyar decretvm, Kyt Weres Balas a deakbol tudni illyk a Werbewczy Istwan Decretomabol, melyet Tripartitonnak neweznek, Magyarra forditot*, Hasonmás kiad., [348] p.
- [2] *Lex politica Dei, az az Mindenfele törvények, iteletek es rend-tartások, kik főkepen az külső polgari tarsasagra tartoznak*, [ford. Lipsiai Rheda Pál], Hasonmás kiad., [8], 74, [2] p.
- [3] Melius Juhász Péter, *A Christus közbe iarasarol valo predicacioc*, Hasonmás kiad., [56] p.
- [4] Tringli István, *A magyar szokásjog és a protestáns természetjog magyarul*, 35, [1] p.
- [5] Heltai János, *Debrecennek nyomdára van szüksége*, 22, [1] p.

Az Alföldi Nyomdat ídéző képekkel díszített dobozban három facsimile és két kísérő tanulmány lapul. Az eredeti nyomtatványokat az Országos Széchényi Könyvtárban és az Alföldi Nyomdával sok évszázados kapcsolatot ápoló Debreceni Református Kollégiumban őrzik. A tanulmányok Tringli István történész (MTA BTK Történettudományi Intézet, ELTE) és Heltai János irodalomtörténész (Miskolci Egyetem Magyar Nyelv- és Irodalomtudományi Intézet) tollából származnak.

A hasonmások között a legterjedelmesebb Werbőczy István (1458–1541) jogtudós, nádor *Hármas-könyvének* első magyar nyelvű kiadása, amely Debrecenben jelent meg 1565-ben (RMNy 207). A köznemesi párt vezető ideológusa által összeállított szokásjoggyűjtemény bár királyi szentesítés híján nem emelkedett jogerőre, az először Bécsben, 1517-ben kiadott mű egyes részei a 20. századig meghatározták a hazai jogrendet. Ehhez csatlakozik önálló kötetben a Lipsiai Rheda Pál által 1610-ben kiadott *Lex politica Dei* (RMNy 992).

Tringli István *A magyar szokásjog és a protestáns természetjog magyarul, A Hármaskönyv első magyar fordításai és a Lex politica Dei* című tanulmánya e két, fél évszázados eltéréssel megjelent debreceni kiadványt mutatja be. Tringli bevezeti olvasóit a szokásjog és a kora újkori európai és magyarországi kodifikáció történetébe, elhelyezve a közel kortárs német, cseh, lengyel, litván szokásjogi kódexek között Werbőczy munkáját. Bemutatja a jogtudós fordulatos életútját és karrierjét, majd

a *Hármaskönyvről* és továbbfejlesztéséről tudósít. A nemességről és a nemesi birtokokról, a perekről és a vegyes ügyekről értekező joggyűjtemény korai kiadásai, Werbőczy munkamódszerének és a mű további átdolgozásainak bemutatása mellett hosszabban értekezik az eredeti szöveget lerövidítő, magánhasználatra fordító Veres Balázs Bihar vármegyei jegyző és váradi főbíró munkájáról. Kronológiai rendben ismerteti a magyar (Debrecen, 1565; Várad/Gyulafehérvár, 1566–1668; Kolozsvár, 1571), a horvát (Nedelic, 1574) és a német fordítással (Bécs, 1599) kapcsolatos tudnivalókat. Az 1610-ben, Debrecenben, magyarul kiadott *Lex politica Dei* alapja a François Ragueau latin nyelvű munkájából készült német szöveg volt, amelyet a nyomdász Lipsiai Rheda Pál ültetett át magyarra az evilági életet szabályozó isteni törvények gyűjteményeként. Lipsiai nem szolgai hűségű fordítást készített, hanem a hugenotta Ragueau eredeti művéből a lutheránusok felfogásához szabott német változatot alakította át újra „kálvinistává”, megtámogatva az akkor már két évtizede elérhető *Vizolyi Bibliából* származó igehelyekkel. Tringli felvetése szerint a *Lex politica Dei* sokkal inkább volt a községi bírók és református lelkészek útmutatója, mint peres ügyekben eljáró bírák kézikönyve.

Megjegyzendő, hogy bár az 1565. évi debreceni *Hármaskönyv* első facsimile kiadása ugyancsak az Alföldi Nyomdában jelent meg 1991-ben,¹ mégsem egyezik meg az 2021. évi hasonmással. Míg harminc éve a gönci városházáról a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltárba került csonka példányt egészítették ki a Debreceni Református Kollégium Nagykönyvtárában őrzött példány címlapjával, a mutatóból származó levelekkel és a kötéssel, addig 2021-ben teljes egészében a debreceni kötetről készült a facsimile.

A díszdobozban található harmadik hasonmás a debreceni városi nyomdában megjelent második kiadvány: Melius Juhász Péter *A Christus közbe iarasarol valo predicacioc* című munkája (RMNy 169), amelynek immár az ötödik kiadását veheti kézbe az olvasó. Heltai János a *Debrecennek nyomdára van szüksége* című kíséző tanulmányában sorra veszi a korábbi edíciókat (1561, 1948, 1991, 2021 – 1991-ben az 1561. és az 1948. évi szövegek jelentek meg együtt), majd felvázolja, hogy a városi nyomda felállítására idején milyen kihívásokkal kellett szembenéznie a debrecenieknél. Ezt követi a városi nyomda első korszakának bemutatása, valamint annak a hat Melius-munkának az ismertetése, amelyek Huszár idején kerültek ki a préllum alól. A tanulmány nagyobb részében Melius Krisztus közbenjárásáról szóló prédikációit ismerteti. A prédikációk Francesco Stancaro tanításainak cáfolatára íródtak, amelyek szerint Krisztus csak emberi (s nem az isteni természete szerint is) járt közben értünk. Melius a korábbi hitvitázókkal szemben nem latinul közölt bonyolult okfejtésekkel akart gátat vetni Stancaro (és az ébredő antitrinitárius teológusok) tanainak, hanem magyar nyelven, a hallgatók számára is jól követhető értekezések formájában – amelyeket a szolgatársai tovább bővíthettek a prédikációikban. Már Révész Imre rámutatott, hogy bár Melius alapvetően kálvini alapon cáfolta Stancaro elveit, mégsem hivatkozik Kálvinra közvetlenül, sőt: tartalmi vagy formai elemek hasonlósága sem fedezhető fel a genfi és a debreceni reformátor szövegei között. Végül Heltai emlékeztet arra is, hogy a nyomdaalapítás idején zajló teológiai viták hátterét a következő évben kiadott két református iratban, az *Egervölgyi* és a *Debreceni Hitvallásban* kell keresnünk, amelyek Melius, Szegedi Gergely és Czeglédi György szerkesztésében készültek (RMNy 176–177).

A hasonmásokat jó minőségű műbőrbe kötötték, és készült néhány valódi bőrbe kötött példány is. Werbőczy *Hármaskönyvének* hasonmáskötése a kollégiumi példányon megmaradt, egykor aranyozott első tábla nyomán készült, amelyet a huszadik század fordulóján Dávidházy Kálmán kasírozott a címlap elé. A középmezőben kardot és könyvet hordozó glóriás nőalakot hármas keret veszi körbe. A belső keretben kandeláberes, a középsőben múzsákat ábrázoló görgető, a külső keretben pedig nagyméretű virágos bélyegző lenyomata látható. Az említett 1991. évi hasonmáson mindössze

¹ Werbőczy István, *Magyar Decretum, kyt Weres Balás a deákbol, tudni illyk a Werbewczy Istwan Decretomabol, melyet Tripartitomnak neweznek*, szerk. és az átírást készítette Csorba Csaba, Hasonmás kiad., Debrecen, Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár, Alföldi Ny., 1991.

a (koronás Dávid király képében megjelenő) Apollo és Thalia neve szerepelt, 2021-ben az eredetinek megfelelően Euterpe és Calliope neve is felkerült a portrék alá. Az ismeretlen tulajdonos személye mellett a bekötötés idejéről árulkodik a „C. G. 1567” supralibros, a „Magiar Decretvm” felirat a tartalomra utal. A *Lex politica Dei* és a Melius-prédikációk kötésére korhű keretben a nyomtatványok címét és egy-egy jellemző záródíszot préseltek.

A hasonmásnak kiválasztott művek, a tudományos igényű kísérő tanulmányok és a felhasznált anyagok méltó emléket állítanak a debreceni könyvnyomtatás 460 éves történelmének és tanúskodnak az Alföldi Nyomda áldozatkészségéről.

OLÁH RÓBERT